

ความเชื่อมโยงของการจัดการเรียนการสอนตามแนวพุทธศาสนาและปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียง
The Relationships between Learning and Teaching by Means of Buddhist Way and
Learning and Teaching by Means of Philosophy of Sufficiency Economy

ณัฐทิยา แก้วพลอย

Nattiya Kaewploy

อาจารย์ สาขาวิชาเกษตรศาสตร์

คณะเกษตรศาสตร์ มหาวิทยาลัยนราธิวาสราชนครินทร์

NKnatty2920@hotmail.co.th

บทคัดย่อ

พุทธศาสนากับการศึกษาไทยเกี่ยวข้องกันเสมอมา สาเหตุเพราะศาสนาพุทธเป็นศาสนาประจำชาติของคนไทย ครูผู้สอนมีการนำหลักธรรมคำสอนในพุทธศาสนาเป็นแนวทางในการจัดการเรียนการสอน และนำไปสู่การใช้ในการดำเนินชีวิต เช่นเดียวกับพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวภูมิพลอดุลยเดช พระมหากษัตริย์องค์ปัจจุบันทรงเสนอแนวพระราชดำริเรื่อง“เศรษฐกิจพอเพียง” ซึ่งมีฐานมาจากหลักธรรมในพระพุทธศาสนาแก่คนไทยไว้เพื่อเป็นแนวทางแห่งการดำเนินชีวิต เมื่อนำมาพิจารณาถึงการจัดการเรียนการสอนแบบการจัดการเรียนการสอนตามแนวพุทธศาสนา และการจัดการเรียนการสอนตามแนวปรัชญาพอเพียง จะเห็นได้ถึง ความเชื่อมโยงและสอดคล้องกัน ในการจัดการเรียนการสอนดังปรากฏอยู่ในส่วนของด้านเนื้อหา ด้านเป้าหมาย ด้านวิธีการสอน และด้านแนวทางการจัดการศึกษา

คำสำคัญ: ปรัชญา การจัดการเรียนการสอน ความเชื่อมโยง พุทธศาสนา ปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียง

Abstract

The buddhism and Thai education consistently relate because buddhism is Thai national religious. Teachers use the Buddhist teaching as the means of learning and teaching and in their daily life. Sufficiency Economy which based on the Buddhism is a philosophy bestowed by His Majesty King Bhumibol Adulyadej to the people of Thailand. When we criticize about Learning and Teaching by Means of Buddhist Way and Learning and Teaching by Means of Philosophy of Sufficiency Economy, there are the relationships in the way of Learning and Teaching which was identified in the part of content, goal, teaching method and educational management.

Keywords : Philosophy, Management of Teaching method , Relationships, Buddhism, Sufficiency Economy

1. บทนำ

ตั้งแต่อดีตจนถึงปัจจุบันการศึกษาของคนไทยมีความเกี่ยวข้องกับพุทธศาสนาเสมอมา สาเหตุเพราะศาสนาพุทธเป็นศาสนาประจำชาติของคนไทย การศึกษาของไทยจึงมีความเกี่ยวข้องกับพุทธศาสนาทั้งทางตรงและทางอ้อม จะเห็นได้ว่าการจัดการเรียนการสอนตั้งแต่ก่อนหน้านั้นเกิดขึ้นในวัด เพราะวัดเป็นศูนย์รวมของชุมชน วัดจึงเป็นสถานที่ ที่จะถ่ายทอดความรู้แก่ประชาชน พระสงฆ์มีหน้าที่เป็นครูผู้สอนจึงได้มีการนำหลักธรรมคำสอนในพุทธศาสนาเป็นแนวทางในการจัดการเรียนการสอน และนำไปสู่การใช้ในการดำเนินชีวิต

โดยเฉพาะอย่างยิ่งเมื่อพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวภูมิพลอดุลยเดช พระมหากษัตริย์องค์ปัจจุบันทรงเสนอแนวพระราชดำริเรื่อง“เศรษฐกิจพอเพียง”ซึ่งมีฐานมาจากหลักธรรมในพระพุทธศาสนา[1] และทรงพระราชทานแนวคิดปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียงนี้ แก่คนไทยไว้เพื่อเป็นแนวทางแห่งการดำเนินชีวิตให้รอดรอบด้านปัญหาต่างๆ อีกทั้งให้สามารถดำรงอยู่ได้อย่างมั่นคงยั่งยืนภายใต้กระแสโลกาภิวัตน์และความเปลี่ยนแปลง จึงเป็นการดีหากจะมีการบูรณาการแนวทางทั้งพุทธศาสนาและแนวคิดปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียง

ในกระบวนการจัดการเรียนการสอนเพื่อพัฒนาผู้เรียน ให้เป็นทั้งคนดีและคนเก่ง ของสังคม และของประเทศต่อไป

2. การจัดการเรียนการสอนตามแนวพุทธศาสนา

พระพรหมคุณาภรณ์ [2] กล่าวว่า การศึกษาตามแนวพุทธศาสนา คือ การสอนบุคคลบนฐานธรรมาความจริงของธรรมชาติ อันเป็นหลักความจริงที่เกิดขึ้นเป็นไปของชีวิตมนุษย์ การฝึกฝนพัฒนาจิตใจ ความคิดให้มีศักยภาพและสมรรถภาพในการดำรงชีวิต มีเป้าหมายสูงสุดทางการศึกษา (Aims of Education) เพื่อบูรณาการองค์ความรู้ และชีวิตให้มีความสุข ลดปัญหาชีวิต ด้วยการนำเสา 3 ด้าน คือหลักไตรสิกขา ศีล สมาธิ ปัญญา เป็นแกนกลางมาใช้ฝึกอบรมปรับปรุงตนด้านพฤติกรรม จิตใจ และปัญญาให้ก้าวหน้าไปเป็นลำดับเพื่อทำให้เกิดพัฒนา 4 ด้าน คือ กายภาวนา ศีลภาวนา จิตภาวนา และ ปัญญาภาวนา เพื่อบรรลุเป้าหมายคือความเป็นมนุษย์ที่สมบูรณ์ บนพื้นฐานการศึกษา พัฒนาด้านความรู้ (Cognitive Domain) ด้านจริยธรรม (Affective Domain) ด้านศักยภาพ ด้านสมรรถภาพ [3]

เมื่อพิจารณาหลักการสอนทั่วไป สามารถแยกเป็นกระบวนการจัดการเรียนการสอนแนวพุทธศาสนา ในด้านเนื้อหาหรือเรื่องที่สอน ในด้านตัวผู้เรียน ดังนี้

1. เนื้อหา/เรื่องที่สอน

- 1.1 ความยากง่ายของเนื้อหา หรือ เรื่องที่สอนเริ่มจากเรื่องที่เข้าใจง่ายไปสู่เรื่องที่เข้าใจยาก
- 1.2 จัดลำดับเนื้อหา จากเรื่องที่มีเนื้อหาที่ไม่ลึกสู่การสอนเนื้อหาเชิงลึกไปตามลำดับ
- 1.3 เนื้อหาที่สอนเป็นเรื่องจริง ให้สอนด้วยประสบการณ์ตรง ที่ใช้การทำการจริง ดูตัวอย่างจากของจริง
- 1.4 เนื้อหาตรงเรื่องที่สอน ไม่วกวน ไม่ไขว่ไขว ไม่ออกนอกเรื่องโดยไม่มีอะไรเกี่ยวข้องกับเนื้อหา
- 1.5 เนื้อหาที่สอนต้องมีเหตุผล ตรงตามเห็นจริงได้
- 1.6 เนื้อหาที่สอนมีความพอดี สำหรับให้เกิดความเข้าใจ เกิดการเรียนรู้ได้ผล
- 1.7 เนื้อหาที่สอนเป็นสิ่งที่มีความหมาย ควรที่จะเรียนรู้ เข้าใจ เป็นประโยชน์แก่ตัวผู้เรียน

2. ผู้เรียน

- 2.1 ผู้เรียน เรียนรู้ตามความเหมาะสม ตามความแตกต่างระหว่างบุคคล
- 2.2 วิธีการเรียนมีการผ่อนให้เหมาะกับผู้เรียน แม้สอนเรื่องเดียวกันแต่ต่างบุคคล อาจใช้วิธีสอนต่างกัน
- 2.3 คำนึงถึงความพร้อม หรือญาณ ของผู้เรียนแต่ละบุคคลเป็นรายๆ ไปด้วย

2.4 ผู้เรียนและผู้สอนมีบทบาทร่วมกัน มีการแสดงความคิดเห็นโต้ตอบเสรี หลักนี้เป็นข้อสำคัญในวิธีการแห่งปัญญา มีอิสรภาพในทางความคิด ผู้เรียนจะรู้สึกว่าได้มองเห็นความจริงด้วยตนเอง และมีความชัดเจนมั่นใจ

2.5 ได้รับการเอาใจใส่ผู้เรียนที่ควรได้รับความสนใจพิเศษเป็นรายๆ ไปตามควรแก่กาลเทศะ และเหตุการณ์

2.6 ได้รับความช่วยเหลือเอาใจใส่ผู้เรียนที่ด้อย และที่มีปัญหา

3. ผู้สอน

3.1 การเริ่มต้นด้วยการนำเข้าสู่เนื้อหาได้ เริ่มสนทนาด้วยเรื่องที่เข้าใจดี หรือสนใจ

3.2 สร้างบรรยากาศในการสอนให้ปลอดโปร่ง เพลิดเพลินไม่ให้ตึงเครียด ไม่เกิดความอึดอัดใจ ให้เกียรติแก่ผู้เรียน

3.3 สอนให้เกิดความรู้ความเข้าใจในสิ่งที่สอนเป็นสำคัญ ไม่กระทบตนและผู้อื่น ไม่มุ่งยาก ไม่มุ่งเสียดสีใครๆ

3.4 สอนโดยเคารพ ตั้งใจสอน ทำจริง มองเห็นความสำคัญของผู้เรียน ไม่เห็นผู้เรียนโง่เขลา

3.5 ใช้ภาษาสุภาพ นุ่มนวล ไม่หยาบคาย ขวนให้สบายใจ สละสลวย เข้าใจง่าย

4. วิธีสอน วิธีการสอนของพุทธศาสนา มีหลายแบบดังต่อไปนี้

4.1 สนทนา (แบบสาธกัจฉา) เป็นการสอนโดยใช้วิธีการถามคู่สนทนา เพื่อทำให้เกิดความเข้าใจธรรมะและความเลื่อมใสศรัทธา สามารถพูดตอบได้ทัน

4.2 แบบบรรยาย ด้วยการเสนอข้อเท็จจริง เหมาะสำหรับบรรยายในเรื่องที่ผู้เรียนไม่เคยรู้เนื้อหานั้นมาก่อน ซึ่งผู้สอนสามารถเพิ่มเติมประสบการณ์ตัวเองเข้าไปได้ด้วย แต่การสอนแบบนี้ผู้เรียนจะไม่ค่อยมีส่วนร่วม

4.3 แบบตอบปัญหา สอนให้พิจารณาคุณลักษณะของปัญหาและใช้วิธีตอบให้เหมาะสมกัน ซึ่งในการตอบปัญหานั้นจะพิจารณาจากความเหมาะสม ตามลำดับแห่งภูมิรู้ของผู้ถามเป็นสำคัญ เช่น ในเทวตาสงยุตที่มีเทวดาไปทูลถามพระพุทธเจ้าว่า บุคคลให้อะไรชื่อว่าให้กำลัง ชื่อว่าให้วรรณะ ชื่อว่าให้ความสุข ชื่อว่าให้จักขุ ชื่อว่าให้ทุกสิ่งทุกอย่าง”[4]

4.4 แบบวางกฎข้อบังคับ เป็นการสอนโดยใช้วิธีการกำหนดหลักเกณฑ์ กฎ และข้อบังคับให้ปฏิบัติ หรือยึดถือปฏิบัติด้วยความเห็นชอบพร้อมกัน วิธีการนี้จะเป็นลักษณะของการออกคำสั่งให้ผู้ศึกษาปฏิบัติตาม ถือว่าเป็นการสอนโดยการวางระเบียบให้ปฏิบัติร่วมกัน

5. กลวิธี และอุปมาประกอบการสอน

5.1 การยกอุทาหรณ์ และ การเล่านิทานประกอบ การยกตัวอย่างประกอบคำอธิบาย และการเล่านิทานประกอบการสอนช่วยให้เข้าใจความได้ง่าย และชัดเจน ช่วยให้จำแม่นยำ เห็นจริง และเกิดความเพลิดเพลิน ทำให้การเรียนการสอนมีรสยิ่งขึ้น

5.2 การเปรียบเทียบกับข้ออุปมา ข้ออุปมาช่วยให้เรื่องที่ลึกซึ้งเข้าใจยาก ปรากฏความหมายเด่นชัดออกมา และเข้าใจง่ายขึ้น โดยเฉพาะมักใช้ในการอธิบายสิ่งที่เป็นนามธรรม หรือแม้เปรียบเรื่องที่เป็นรูปธรรมด้วยข้ออุปมาแบบรูปธรรม ก็ช่วยให้ความหนักแน่นเข้าใจ การใช้อุปมานี้ น่าจะเป็นกลวิธีประกอบการสอนที่พระพุทธองค์ทรงใช้มากที่สุด มากกว่ากลวิธีอื่นใด

5.3 การใช้อุปกรณ์การสอน จะใช้อุปกรณ์วัตถุสิ่งของที่มีในธรรมชาติ หรือเครื่องใช้ต่างๆ ที่ผู้คนใช้กันอยู่

5.4 การทำเป็นตัวอย่าง วิธีสอนที่ดีที่สุดอย่างหนึ่งโดยเฉพาะในทางจริยธรรม คือการทำเป็นตัวอย่าง ซึ่งเป็นการสอนแบบไม่ต้องกล่าวสอน เป็นทำนองการสาธิตให้ดู

5.5 ความยืดหยุ่นในการใช้วิธีการ ถ้าผู้สอนสอนอย่างไม่มีอัตรา ตัดต้นทา มานะ ทุริตเสียให้น้อยที่สุด ก็จะมุ่งไปยังผลสำเร็จในการเรียนรู้เป็นสำคัญ สุดแต่จะใช้กลวิธีใดให้การสอนได้ผลดีที่สุด ก็จะทำในทางนั้น ไม่กลัวว่าจะเสียเกียรติ ไม่กลัวจะถูกรู้สึกว่าแพ้

5.6 การลงโทษ และให้รางวัล การใช้อำนาจ ในระดับสามัญ สำหรับผู้สอนทั่วไป อาจต้องคิดคำนึงว่าการลงโทษควรหรือไม่ แค่นั้น และอย่างไร แต่ผู้ที่สอนคนได้สำเร็จผลโดยไม่ต้องใช้อำนาจโทษเลย

กล่าวโดยสรุป การจัดการเรียนการสอนตามแนวพุทธศาสนาให้ความสำคัญกับตัวผู้เรียน ดังจะเห็นได้จากการจัดเนื้อหา หรือเรื่องที่สอน จากเรื่องที่ใกล้ตัวผู้เรียนก่อนเพื่อมุ่งหวังให้ผู้เรียนมีความเข้าใจในเนื้อหาได้ แล้วค่อยสอนด้วยเรื่องที่ไกลตัวออกไปเนื้อหาเชิงลึก ซึ่งมีความยากขึ้นของเนื้อหา อีกทั้งมุ่งเน้นสอนในเนื้อหาเรื่องที่เห็นจริง เห็นจริงได้ในชีวิตประจำวัน ง่ายต่อเข้าใจ เพื่อสามารถนำไปใช้ประโยชน์ในชีวิต รวมถึงมุ่งเน้นการจัดการเรียนการสอนที่มีความเหมาะสมกับตัวผู้เรียน ในการสอนตามแนวพุทธศาสนา มีทั้งการเอาใจใส่ดูแลผู้เรียนที่มีปัญหาในการเรียนด้วยการให้คำแนะนำ ให้ความช่วยเหลือ ด้วยการสอนอย่างใกล้ชิดเพิ่มเติมมากขึ้นสำหรับผู้เรียนที่มีปัญหา อีกทั้งการจัดการเรียนการสอนในแนวพุทธศาสนายังเปิดโอกาสให้มีการซักถาม หรือโต้แย้งได้ เพื่อเป็นการแลกเปลี่ยนหรือ แสดงความคิดเห็นและเปิดโอกาสให้ผู้เรียนได้ถามตอบข้อสงสัย เพื่อให้บรรยากาศของการเรียนการสอนนั้นไม่เครียดจนเกินไป ด้วยการให้การ

ยกอุทาหรณ์ การเล่านิทานประกอบ การยกตัวอย่างประกอบคำอธิบาย และการเล่านิทานประกอบการสอนการใช้อุปกรณ์การสอน จะใช้อุปกรณ์วัตถุสิ่งของที่มีในธรรมชาติ หรือเครื่องใช้ ช่วยให้เข้าใจความได้ง่าย และชัดเจน ช่วยให้จำแม่นยำ เห็นจริง ในส่วนของคุณธรรม จริยธรรมนั้นมีการเน้นให้ตระหนักถึงความถูกต้อง การเป็นคนดีควบคู่ไปด้วยเช่น มีผู้เรียนคนใดทำผิดก็จะมีบทลงโทษ และหากผู้ใดทำความดีก็จะให้รางวัล ดังนั้นจึงเป็นการจัดการเรียนการสอนที่สามารถพัฒนาผู้เรียนได้อย่างครบถ้วน เพราะเป้าหมายสูงสุดของพระพุทธศาสนาคือการนิพพาน ให้ชีวิตที่พ้นทุกข์หมดปัญหาไม่เวียนว่ายตายเกิดอีกต่อไป[5]

3. การจัดการเรียนการสอนตามแนวเศรษฐกิจพอเพียง

1. เป้าหมายของปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียง

เป้าหมายของปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียง คือ แนวทางการดำรงชีวิตและปฏิบัติตนให้สมดุล ไม่มากเกินไป ไม่น้อยเกินไป และพร้อมต่อการยอมรับการเปลี่ยนแปลงอย่างรวดเร็วและกว้างขวาง ทั้งด้านวัตถุ สิ่งแวดล้อม สังคม และวัฒนธรรม เพื่อให้ทราบถึงการจัดการศึกษาตามหลักเศรษฐกิจพอเพียง เมื่อนำมาจัดการเรียนการสอนแล้วสามารถแบ่งดำเนินการได้ใน 2 ส่วน คือ

2. หลักแนวคิดของเศรษฐกิจพอเพียง

การพัฒนาตามหลักเศรษฐกิจพอเพียง คือ การพัฒนาที่ตั้งอยู่บนพื้นฐานของทางสายกลางและความไม่ประมาท โดยคำนึงถึงความพอประมาณ ความมีเหตุผล การสร้างภูมิคุ้มกันที่ดีในตัว ตลอดจนใช้ความรู้ ความรอบคอบ และคุณธรรม ประกอบการวางแผน การตัดสินใจและการกระทำ [6]

ความพอเพียงต้องประกอบด้วย 3 คุณลักษณะพร้อมๆ กัน คือ

1. ความพอประมาณ หมายถึง ความพอดีที่ไม่น้อยเกินไปไม่มากเกินไปโดยไม่เบียดเบียนตนเองและผู้อื่น
2. ความมีเหตุผล หมายถึง การตัดสินใจเกี่ยวกับระดับของความพอเพียงนั้นจะต้องเป็นไปอย่างมีเหตุผล โดยพิจารณาจากเหตุปัจจัยที่เกี่ยวข้อง ตลอดจนคำนึงถึงผลที่คาดว่าจะเกิดขึ้นจากการกระทำนั้น ๆ อย่างรอบคอบ
3. การมีภูมิคุ้มกันที่ดีในตัว หมายถึง การเตรียมตัวให้พร้อมรับผลกระทบและการเปลี่ยนแปลงด้านต่าง ๆ ที่จะเกิดขึ้นโดยคำนึงถึงความเป็นไปได้ของสถานการณ์ต่าง ๆ ที่คาดว่าจะเกิดขึ้นในอนาคตทั้งใกล้และไกล

ทั้งนี้การตัดสินใจ และการดำเนินกิจกรรมต่างๆ ให้อยู่ในระดับพอเพียงนั้น ต้องอาศัยทั้งความรู้ และคุณธรรมเป็นพื้นฐาน นั่นคือ จะต้องประกอบด้วย

1. เจื่อนใจความรู้ ประกอบด้วย ความรอบรู้เกี่ยวกับวิชาการต่างๆ ที่เกี่ยวข้องอย่างรอบด้าน ความรอบคอบที่จะนำความรู้เหล่านั้นมาพิจารณาให้เชื่อมโยงกัน เพื่อประกอบการวางแผน และความระมัดระวังในการปฏิบัติ

2. เจื่อนใจคุณธรรมที่จะต้องเสริมสร้างประกอบด้วย มีความตระหนักในคุณธรรม มีความซื่อสัตย์สุจริตและมีความอดทน มีความเพียรใช้สติปัญญาในการดำเนินชีวิต

อย่างไรก็ตามหากนำเอาหลักของคุณลักษณะ 3 คุณลักษณะ และเจื่อนใจ 2 เจื่อนใจนี้ เป็นแนวทางในการปฏิบัติที่ตั้งอยู่บนทางสายกลาง ซึ่งนำไปสู่การพัฒนาที่สมดุล และยั่งยืน พร้อมรับต่อการเปลี่ยนแปลงในทุกด้าน และเมื่อเราสามารถนำปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียงนี้มาประยุกต์ใช้ในการจัดการเรียนการสอนและนำไปใช้กับชีวิต ก็จะทำให้ชีวิตของเราสมดุล จะทำให้ได้สังคมที่ยั่งยืน

กระบวนการจัดการศึกษาตามหลักเศรษฐกิจพอเพียงสามารถแบ่งดำเนินการได้ใน 2 ส่วน คือ

1. **จัดกิจกรรมเสริมหลักสูตร** ในลักษณะของโครงการในแผนปฏิบัติการของโรงเรียนโดยภาพรวมเรื่องนี้คงต้องขึ้นอยู่กับผู้บริหารแต่ละท่าน สอดคล้องกับงานวิจัยของ [6] ที่พบปัญหาผู้บริหารสถานศึกษามีผลต่อการนำปรัชญาไปใช้ในการจัดการเรียนการสอน มีแนวคิด หรือนโยบายอย่างไร

2. **บูรณาการเนื้อหาสาระและกิจกรรมสู่การจัดการเรียนรู้** โดยในกลุ่มสาระการเรียนรู้ต่างๆ โดยมีขั้นตอนการดำเนินการ ดังนี้

2.1 วิเคราะห์หลักสูตรสถานศึกษา มาตรฐานการเรียนรู้ ผลการเรียนรู้ที่คาดหวังรายปี ของแต่ละกลุ่มสาระการเรียนรู้ และกิจกรรมพัฒนาผู้เรียน

2.2 พิจารณารายละเอียดสาระการเรียนรู้ คำอธิบายรายวิชา และหน่วยการเรียนรู้ที่ได้กำหนดไว้ตามกลุ่มสาระการเรียนรู้ต่าง ๆ

2.3 ศึกษาวิเคราะห์คุณธรรม และปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียง โดยการแยกแยะคุณธรรมที่เกี่ยวข้อง เจื่อนใจ และหลักการสำคัญในเรื่องดังกล่าวให้ชัดเจน

2.4 นำรายละเอียดของเนื้อหาสาระและหลักคุณธรรมที่วิเคราะห์ได้ในข้อ 2.3 บรรจุเพิ่มเติมในหน่วยการเรียนรู้ที่ทำไว้แล้ว หรืออาจกำหนดเป็นหน่วยการเรียนรู้ขึ้นใหม่ในกรณีที่กลุ่มสาระการเรียนรู้นั้นมีจุดเน้นสำคัญที่เกี่ยวข้องโดยตรงกับเนื้อหาสาระหรือคุณธรรมนั้น อาจสร้างเป็นหน่วยบูรณาการที่เชื่อมโยงเนื้อหาสาระและกิจกรรมต่าง ๆ เข้าด้วยกัน

2.5 จัดทำแผนการจัดการเรียนรู้ และปฏิบัติการสอนตามแผน

2.6 ประเมินผลการเรียนรู้ทั้งในด้านความรู้ ทักษะ คุณลักษณะหรือคุณธรรมตามที่ระบุไว้ในหน่วยการเรียนรู้

การบรรลุเป้าหมายดังกล่าวข้างต้น ผู้สอนเป็นบุคลากรที่สำคัญในการถ่ายทอดความรู้ และปลูกฝังหลักคิดต่าง ๆ ให้แก่เด็ก โดยครูต้องเข้าใจอย่างถูกต้อง สามารถวิเคราะห์ และทำตัวเป็นแบบอย่างที่ดีในการดำเนินชีวิตแบบพอเพียง โดยการสอนผ่านการทำกิจกรรมพัฒนาผู้เรียนที่สอดคล้องกับหลักเศรษฐกิจพอเพียง ดังนี้

1. กิจกรรมสามารถมีความหลากหลายของเนื้อหาแล้วแต่ตามสภาวะ ภูมิสังคมของแต่ละสถานศึกษา แต่ที่สุดแล้วต้องปลูกฝังให้เด็กและเยาวชนมีวิถีคิด อุปนิสัย และพฤติกรรม ที่สอดคล้องกับหลักเศรษฐกิจพอเพียง

2. เป็นกิจกรรมที่ดำเนินการหลักโดยนักเรียน นักศึกษา และมีครูเป็นผู้นำหรือผู้สนับสนุน

2.1 จำนวนนักเรียน/นักศึกษา/ครู ที่มีส่วนร่วมในกิจกรรมนั้นๆ ไม่ควรน้อยกว่าร้อยละ 25 ของจำนวนบุคลากรทั้งหมดของโรงเรียน

2.2 นักเรียน นักศึกษา ที่เข้าร่วมโครงการ ควรมีความประพฤติดี สมัยใจ ที่จะเข้าร่วมกิจกรรม การเรียนอยู่ในระดับปานกลางถึงดี และมีสุขภาพดี

2.3 ครูที่เข้าร่วมโครงการควรมี ความประพฤติดี สมัยใจและความพร้อมในการเข้าร่วมกิจกรรม

3. เป็นกิจกรรมที่มุ่งเน้นให้เกิดความก้าวหน้าไปพร้อมกับความสมดุลทางเศรษฐกิจ/สังคม/สิ่งแวดล้อมของสถานศึกษา และสามารถขยายผลออกสู่ชุมชนได้

3.1 พอประมาณกับภูมิสังคม สอดคล้องกับความต้องการ/ความจำเป็นของสถานศึกษา /คนในชุมชน และเหมาะสมกับกับภูมิประเทศ สภาพแวดล้อมและความคิดความเชื่อ วิถีชีวิต

3.2 สมเหตุสมผล มีหลักคิดและหลักปฏิบัติของกิจกรรมที่สอดคล้องกับหลักวิชาการที่เกี่ยวข้อง รายละเอียดตามโครงการแสดงถึงความรอบคอบของการวางแผนดำเนินโครงการ

3.3 ภูมิคุ้มกันที่ดี การวางแผนโครงการ คำนึงถึงความเสี่ยงในการดำเนินโครงการ โดยมีข้อเสนอทางเลือก หากมีการเปลี่ยนแปลงต่างๆ เกิดขึ้น

3.4 ส่งเสริม ความรู้ และคุณธรรมของผู้เข้าร่วมกิจกรรม กิจกรรมต่างๆ ต้องส่งเสริมให้ผู้เข้าร่วม มีความรอบรู้มากยิ่งขึ้น เปิดโครงการให้มีการพัฒนาทักษะในด้านต่างๆ ส่งเสริมการมีคุณธรรม เช่นความมีระเบียบวินัย มีสัมมาคารวะ ซื่อสัตย์สุจริต มีความกตัญญูทดแทนที่มีสติปัญญา

แยกแยะถูกผิด ควรไม่ควร มีความขยันหมั่นเพียร อดทน สนใจใฝ่รู้ มีจิตสำนึกเห็นประโยชน์ของการช่วยเหลือผู้อื่น และทำตัวให้เป็นประโยชน์ต่อสังคม

คุณลักษณะอันพึงประสงค์ของผู้เรียนตามหลักปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียง

1. มีความรู้ ความเข้าใจ และตระหนักในความสำคัญของการดำเนินชีวิตตามปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียง

1.1 มีความรู้ ความเข้าใจ ปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียง และความเชื่อมโยงกับระบบเศรษฐกิจ สถานการณ์สังคม สิ่งแวดล้อม

1.2 มีความรู้ความเข้าใจในการดำเนินชีวิตตามปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียง

1.3 เห็นประโยชน์และความสำคัญในการดำเนินชีวิตตามปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียง เพื่อพัฒนาตนเอง ครอบครัว ชุมชน สังคม

2. มีความรู้ และทักษะพื้นฐานในการดำเนินชีวิตตามปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียง

2.1 มีศักยภาพและทางเลือกในการดำรงชีวิตและประกอบอาชีพ เพื่อให้ตนเองได้ระดับหนึ่ง

2.2 อยู่ร่วมกับผู้อื่นในสังคมได้อย่างสงบสุข รู้รักสามัคคี ไม่เบียดเบียน แบ่งปัน เอื้อเฟื้อเผื่อแผ่

2.3 ใช้ พินทุ และอนุรักษ์ทรัพยากรธรรมชาติ และ สิ่งแวดล้อมได้อย่างยั่งยืน

2.4 สืบสานวัฒนธรรม ศิลปะ ประเพณี ประวัติศาสตร์ ภูมิปัญญา ภูมิใจในความเป็นไทย

3. ปฏิบัติตนและดำเนินชีวิตตามปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียง

3.1 รู้จักประมาณตน รู้จักศักยภาพของตน ใช้ชีวิตบนพื้นฐานความเป็นจริง อย่างมีเหตุผล

3.2 ดำเนินชีวิตโดยใช้สติ ปัญญา ความรอบรู้ ความรอบคอบ ไม่ประมาท

3.3 มีคุณธรรม จิตใจ รู้ชั่วรู้ดี ไม่ทำความชั่ว สังสม ความดี มีวินัยและความรับผิดชอบ [7]

4. จากสาระสำคัญของการจัดการศึกษาตามแนวพุทธและปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียง

จะเห็นได้ถึงความเกี่ยวเนื่องจากด้านต่างๆ ดังนี้

1. ด้านเป้าหมาย จากเป้าหมายทางการศึกษา (Aims of Education) ของพุทธศาสนานั้น เพื่อบูรณาการองค์ความรู้ และชีวิตไปใช้ให้มีความสุข ลดปัญหาชีวิต ด้วยการนำหลักไตรสิกขา ศีล สมาธิ ปัญญา เป็นแกนกลางฝึกอบรม ปรับปรุงตนด้านพฤติกรรม จิตใจ และปัญญาให้เกิดพัฒนา 4 ด้าน มีด้านกายภาวนา ศีลภาวนา จิตภาวนา และปัญญาภาวนา เพื่อ

บรรลุเป้าหมายคือความเป็นมนุษย์ที่สมบูรณ์ ซึ่งเห็นได้ชัดเจนว่าปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียงได้นำเป้าหมายการศึกษาตามแนวพุทธศาสนาไปใช้ ดังจะเห็นความคล้ายกันอย่างชัดเจนคือ เป้าหมายของปรัชญาเศรษฐกิจ มุ่งการจัดการเรียนการสอนให้ผู้เรียนสามารถดำรงชีวิตและปฏิบัติตนให้สมคูล ไม่มากเกินไป ไม่น้อยเกินไป และพร้อมต่อการยอมรับการเปลี่ยนแปลงอย่างรวดเร็วและกว้างขวาง ทั้งด้านวัตถุ สิ่งแวดล้อม สังคม และวัฒนธรรม ทั้งการจัดการศึกษาแนวปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียงและการจัดการศึกษาแนวพุทธศาสนาต่างนำหลักธรรมในพระพุทธศาสนามาเป็นจุดมุ่งหมายในการจัดการเรียนการสอนนั่นเอง

2. ด้านเนื้อหา

จะเห็นได้ว่าการจัดการเรียนการสอนตามแนวพระพุทธศาสนานั้น สอนจากเรื่องที่เข้าใจง่ายไปเรื่องยาก และเรื่องที่สอนต้องไม่วกวน ใช้การสอนด้วยประสบการณ์ตรง ด้วยการกระทำจริง บนพื้นฐานความมีเหตุผล ทั้งเนื้อหาที่สอนเป็นสิ่งที่มีความหมาย ความดี ความชั่ว ความถูกต้อง ที่เป็นประโยชน์แก่ตัวผู้เรียน บนพื้นฐานของความมีคุณธรรม จริยธรรม ซึ่งมีความเหมือนกันในการจัดการเรียนการสอนตามแนวปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียงที่มีคุณลักษณะอันพึงประสงค์ของผู้เรียนที่ต้องเป็นผู้มีความรู้ตระหนักในความสำคัญของการดำเนินชีวิตตามปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียง บนพื้นฐานความมีคุณธรรมเป็นพื้นฐานของจิตใจ รู้จักผิดชอบชั่วดี ไม่ทำความชั่ว สังสมความดี มีวินัยและความรับผิดชอบ หากจะพิจารณาหลักความเหมือนกันทั้งการจัดการเรียนการสอนแนวพุทธศาสนาและการจัดการเรียนการสอนตามแนวปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียงแล้วนั้น ต่างบูรณาการใช้หลักธรรมความเป็นผู้รู้จักใช้เหตุผลในการดำเนินชีวิต (ธมมญญตา อตถญญตา) สู่การจัดการเรียนการสอนนั่นเอง

3. วิธีการเรียนการสอน พุทธศาสนามีวิธีสอนที่หลากหลาย เพื่อทำให้เกิดความเข้าใจความเลื่อมใสศรัทธา ให้พิจารณาคุณลักษณะของปัญหา สอนให้พิจารณาจากความเหมาะสม แล้ววางกฎข้อบังคับ เป็นการสอนโดยใช้วิธีการกำหนดหลักเกณฑ์ กฎ และข้อบังคับให้ปฏิบัติ หรือยึดถือปฏิบัติด้วยความเห็นชอบพร้อมกัน การวางระเบียบให้ปฏิบัติร่วมกัน เพื่อความสงบสุขแห่งหมู่คณะ หากนำปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียงมาพิจารณาจะเห็นว่า การจัดวิธีการเรียนการสอนของปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียงนั้น เน้นการพัฒนาที่ตั้งอยู่บนพื้นฐานของทางสายกลางและความไม่ประมาท โดยคำนึงถึงความพอประมาณ ความมีเหตุผล การสร้างภูมิคุ้มกันที่ดีในตัว ตลอดจนใช้ความรู้ ความรอบคอบและคุณธรรมประกอบการวางแผน การตัดสินใจและการกระทำ จากสาระสำคัญ ของวิธีการสอนทั้งสองนั้นความเชื่อมโยงจะอยู่ที่

การมุ่งหวังให้ผู้เรียนได้พิจารณาปัญหาแล้วใช้ปัญญาในการแก้ไขปัญหาด้วยการปฏิบัติ บนพื้นฐานของการมีคุณธรรมและจริยธรรม ซึ่งสอดคล้องกับพระธรรมปิฎก [8] กล่าวว่า ครุมีหน้าที่ในการอุดหนุนวิธีการแห่งการรับรู้เพื่อนำทางให้แก่ผู้เรียนได้นำแนวทางการสอนเหล่านั้นเป็นสิ่งที่เอื้อต่อการพัฒนาความเป็นมนุษย์ที่สมบูรณ์

4. แนวการจัดการศึกษา พุทธศาสนจัดการเรียนการสอนตามความแตกต่างตามความสนใจ ความถนัด และความพร้อมของผู้เรียน พัฒนาผู้เรียนตามหลักจิตวิทยาและไตรสิกขา โดยเรียงลำดับตามความยากน้อยไปสู่เรื่องที่ยากขึ้น เช่น เริ่มจากความรู้พื้นฐาน หรือ ทักษะชีวิตพื้นฐาน ต่อเนื่องด้วยกระบวนการเรียนรู้ และทักษะอาชีพพื้นฐาน ในขั้นสูงขึ้นไปจะเน้นปัญญา เน้นกระบวนการคิด การวิจัย และทักษะอาชีพ ซึ่งสอดคล้องกับการจัดการศึกษาของปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียงคือ ขั้นการเรียนรู้ เรื่องความรู้ ความเข้าใจ และ สถานการณ์สังคม สิ่งแวดล้อม ขึ้นต่อไปคือ มีความเข้าใจ

ในการดำเนินชีวิตและเห็นประโยชน์และความสำคัญ เพื่อพัฒนาตนเอง พัฒนาสู่ขั้นสูงคือการดำเนินชีวิตตามปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียงอย่างมีศักยภาพและมีทางเลือกในการดำรงชีวิตและประกอบอาชีพ จากข้อมูลที่ผ่านมาแล้วนั้น จะเห็นว่าลำดับขั้นตอนของการจัดการศึกษาเน้นการพัฒนาที่เริ่มให้ผู้เรียนเรียนรู้จากขั้นเริ่มต้นด้วยการให้ผู้เรียนมีความรู้ มีความเข้าใจ ต่อยอดด้วยมีทักษะการปฏิบัติเพื่อใช้ความรู้ความสามารถนั้นในการพัฒนาเป็นอาชีพสำหรับดำเนินชีวิต โดยพุทธศาสนาใช้หลักไตรสิกขา คือ ศีล สมาธิ ปัญญา มาฝึกอบรม ปรับปรุงตนด้านพฤติกรรม จิตใจ และปัญญา ซึ่งสอดคล้องกับหลักเศรษฐกิจพอเพียง คือ การพัฒนาที่ตั้งอยู่บนพื้นฐานของทางสายกลางและความไม่ประมาท โดยคำนึงถึงความพอประมาณ ความมีเหตุผล การสร้างภูมิคุ้มกันที่ดีในตัว ตลอดจนใช้ความรู้ ความรอบคอบและคุณธรรม ประกอบการวางแผน การตัดสินใจและการกระทำ

ตารางที่ 1 เปรียบเทียบการจัดการเรียนการสอนตามแนวพุทธศาสนากับปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียง

ลำดับ	กระบวนการจัดการศึกษา	ตามแนวปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียง	ตามแนวพุทธศาสนา
1.	เป้าหมายทางการศึกษา	- มุ่งการจัดการเรียนการสอนให้ผู้เรียนสามารถดำรงชีวิตและปฏิบัติตนให้สมดุล ไม่มากเกินไป ไม่น้อยเกินไป และพร้อมต่อการยอมรับการเปลี่ยนแปลงอย่างรวดเร็วและกว้างขวาง ทั้งด้านวัตถุ สิ่งแวดล้อม สังคม และวัฒนธรรม	-มุ่งสอนความรู้ และการใช้ชีวิตให้มีความสุขลดปัญหาชีวิต โดยการนำเอาหลักไตรสิกขา สมาธิ ปัญญา มาเป็นแกนกลางฝึกอบรม ปรับปรุงตนด้านพฤติกรรม จิตใจ และปัญญา ให้ก้าวหน้าให้เกิดพัฒนา 4 ด้านซึ่งมี กายภาวนา ศีลภาวนา จิตภาวนา ปัญญาภาวนา เพื่อบรรลุเป้าหมายคือ ความเป็นมนุษย์ที่สมบูรณ์
2.	เนื้อหาหรือเรื่องที่สอน	-เน้นเนื้อหาที่มี คุณธรรมเป็นพื้นฐานของจิตใจ รู้จักผิดชอบชั่วดี ไม่ทำความชั่ว สังเกตแต่ความดี มีวินัยและความรับผิดชอบ	-เนื้อหาที่สอนเป็นความรู้ ความดีเป็นเช่นไร ความชั่วเป็นเช่นไร ความถูกต้องเป็นเช่นไร อันเกิดเป็นประโยชน์แก่ตัวผู้เรียน บนพื้นฐานของความมีคุณธรรมจริยธรรม
3.	แนวการจัดการศึกษา	-จัดการศึกษาเริ่มด้วยขั้นการเรียนรู้ คือความรู้ ความเข้าใจ และ ศึกษาจากสถานการณ์สังคม สิ่งแวดล้อม ขึ้นต่อไปคือ เห็นประโยชน์และความสำคัญ เพื่อพัฒนาตนเอง พัฒนาสู่ขั้นสูงคือการดำเนินชีวิตตามปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียงอย่างมีศักยภาพและมีทางเลือกในการดำรงชีวิตและประกอบอาชีพ ผู้เรียนมีความรู้ ความเข้าใจ ด้วยมีทักษะการปฏิบัติเพื่อใช้ความรู้ความสามารถนั้นในการพัฒนาเป็นอาชีพสำหรับดำเนินชีวิต	-จัดการเรียนการสอนตามความแตกต่างตามความสนใจ ความถนัด และความพร้อมของผู้เรียน พัฒนาผู้เรียนตามหลักจิตวิทยาและไตรสิกขา โดย เรียงลำดับตามความยากน้อยไปสู่เรื่องที่ยากขึ้น เช่น เริ่มจากความรู้พื้นฐาน หรือ ทักษะชีวิตพื้นฐาน ต่อเนื่องด้วยกระบวนการเรียนรู้ และ ทักษะอาชีพพื้นฐาน ในขั้นสูงขึ้นไปจะเน้นปัญญา เน้นกระบวนการคิด การวิจัย และทักษะอาชีพ
4.	วิธีการเรียนการสอน	-เน้นการพัฒนาที่ตั้งอยู่บนพื้นฐานของทางสายกลางและความไม่ประมาท โดยคำนึงถึงความพอประมาณ ความมีเหตุผล การสร้างภูมิคุ้มกันที่ดีในตัว ตลอดจนใช้ความรู้ ความรอบคอบและคุณธรรม ประกอบการวางแผน การตัดสินใจและการกระทำ	-การสนทนา โดยใช้วิธีการถามคู่สนทนา -การบรรยาย ผู้บรรยายสอนประสบการณ์จริงที่พบเจอด้วยการเล่าให้ฟัง -การสอนการตอบปัญหา ให้มีการซักถามข้อสงสัย หรือข้อโต้แย้ง -แบบวงกฏข้อบังคับเป็นการสอนโดยใช้วิธีการกำหนดหลักเกณฑ์ กฎ และข้อบังคับให้ปฏิบัติหรือยึดถือปฏิบัติด้วยความเห็นชอบพร้อมกัน

5. บทสรุป

จากการจัดการจัดการเรียนการสอนตามแนวพุทธศาสนา และปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียงนั้นจะเห็นถึงความคล้ายคลึงกันในด้านต่างๆ ดังนี้ คือ การจัดการเรียนการสอน ด้านเนื้อหา/เรื่องที่สอน ด้านการจัดการศึกษาและด้านวิธีการเรียนการสอนซึ่งการจัดการเรียนการสอนทั้งสองแบบนี้ต่างเชื่อมโยงกัน ด้วยการนำหลักธรรมคำสอนจากพุทธศาสนามาสู่การบูรณาการและนำไปสู่การจัดการเรียนการสอนเช่นเดียวกัน มุ่งหวังในการจัดการเรียนการสอนให้ผู้เรียนเป็นทั้งคนดีมีคุณธรรม จริยธรรม ด้วยการนำพุทธโอวาทในหัวข้อต่างๆ ด้วยการปลูกฝังด้านพฤติกรรมที่ดีงาม และ เป็นคนเก่งตามหลักวิชาการ ด้วยกระบวนการคิด หากจะนำหลักการจัดการเรียนการสอนทั้งในแบบการจัดการเรียนการสอนตามแนวพุทธศาสนาและการจัดการเรียนการสอนตามแนวปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียงมาบูรณาการใช้ร่วมกัน จะเป็นผลดีต่อผู้เรียนเป็นอย่างยิ่ง

เอกสารอ้างอิง

- [1] การศาสนา, กรม. 2552. **คู่มืออักษรธรรมและธรรมศึกษาขั้นโท**. พิมพ์ครั้งที่ 7. กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์การศาสนา,
- [2] พระพรหมคุณาภรณ์ . 2553. **พุทธวิธีในการสอน**. [ออนไลน์]. เข้าถึงได้จาก: www.oknation.net/blog/kru-podjanard/2010/04/27/entry-1 (วันที่ค้นข้อมูล: 8 กันยายน 2555).
- [3] ณัฐวิทย์ พรหมศร. 2555. **การจัดการศึกษาไทยตามแนวพุทธศาสนา**. [ออนไลน์]. เข้าถึงได้จาก www.gotoknow.org/blogs/posts/492342 (วันที่ค้นข้อมูล 1 กันยายน 2555).
- [4] พระพรหมคุณาภรณ์ . 2553 **พุทธวิธีในการสอน**. [ออนไลน์]. เข้าถึงได้จาก: <http://www.oknation.net/blog/kru-podjanard/2010/04/27/entry-1> (วันที่ค้นข้อมูล 10 กันยายน 2555).
- [5] สุนน อมรวิวัฒน์. 2555. **สามแนวความคิดหลักจากการศึกษาตามนัยพุทธธรรม**. [ออนไลน์]. เข้าถึงได้จาก <http://www.roong-aroon.ac.th/index.php?option=com...view> (วันที่ค้นข้อมูล 15 กันยายน 2555).
- [6] อภิชาตนันท์ อนันนัฒ, ภัคพงศ์ ปวงสุข และปิ่นมณี ขวัญเมือง. 2554. การนำหลักปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียงมาใช้ในการจัดการเรียนการสอนวิชาเกษตรในโรงเรียนมัธยมศึกษาสังกัดสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษากรุงเทพมหานคร เขต 3. **วารสารครุศาสตร์อุตสาหกรรม**, 11(1), น. 29-39.
- [7] อัจฉรา วรยศรี. 2553. **การจัดการศึกษาตามแนวเศรษฐกิจพอเพียง**. [ออนไลน์]. เข้าถึงได้จาก <http://www.gotoknow.org/blogs/posts/414168> (วันที่ค้นข้อมูล 8 กันยายน 2555).
- [8] พระธรรมปิฎก(ป.อ.ปยุตฺโต). **พุทธธรรมกับปรัชญาการศึกษาไทย**. พิมพ์ครั้งที่ 3. กรุงเทพฯ : โรงพิมพ์ SR Printing,